

פייסנות

(Appeasement). מושג בתולדות היחסים הבין-לאומיים המתייחס בדרך-כלל למדיניות בריטניה כלפי גרמניה בתקופה שבין שתי מלחמות-העולם, ובעיקר במחצית השנייה של שנות ה-30. משמעותו המקורית של המושג היא חיובית, ומתארת שאיפה ומאמץ להשכנת שלום בין מדינות שהיו יריבות, ואולם, מאז מלחמת-העולם השנייה קיבל המושג משמעות שלילית, כמצוין כניעה מתוך מוגות לב למעשי תוקפנות. המשמעות השלילית דבקה במושג על שום הקשר שבינו ובין מדיניות בריטניה בעיקר בעת שנוויל צ'מברלין היה ראש-ממשלה, בעיקר בגלל ההסכם שחתם צ'מברלין בוועידת מינכן, שלאחר מעשה נחשב לשפל שבמעשי הפ', משום שהסגיר את צ'כוסלובקיה, מדינה ידידה וחופשית, לידי מבקש נפשה היטלר, וזאת מתוך פחדנות ומתוך עיוורון, מכוון או אווילי, באשר למטרותיו האמיתיות של היטלר. הפירושים הפופולריים הללו על מדיניות בריטניה וגם על מדיניות צרפת בין שתי מלחמות-העולם, ובעיקר בשנים שאחרי עליית היטלר לשלטון, הם שהוציאו למושג פ' שם רע, כינוי למדיניות חלשה, שוגה והרת אסון.

בבדיקת מדיניות הפ' של הבריטים בהקשרה ההיסטורי יש לזכור, שמדיניות פייסנית כלפי גרמניה קדמה שנים רבות לעליית הנאצים לשלטון ולמדיניותם התוקפנית, והיתה תוצאה ישירה של הסדרי השלום בתום מלחמת-העולם הראשונה, ובעיקר של חוזה ורסי עם גרמניה. כבר בעת ועידת השלום ב-1919 עוררו התנאים הקשים שהוכתבו לגרמניה בחוזה ההוא ספיקות וחששות בקרב הבריטים והאמריקנים. בוועידת השלום התנהלו ויכוחים נוקבים בשאלה, אם יש לחתור לחוזה שלום שיש בו פיוס או לחוזה נוקשה. בסופו של דבר היה החוזה נוקשה, והדבר הוליד בקרב רבים מן המדינאים המעורבים בו תחושות אשמה כלפי גרמניה. בבריטניה ובארצות-הברית התפתחה אהדה כלפי גרמניה בגלל העוולות שכאילו נעשו לה בחוזה השלום.

הפ' כלפי גרמניה ניזונה גם מן האינטרס המסורתי של בריטניה, כארץ המתקיימת על סחר בין-לאומי, בשמירת השלום בדרכי הסחר ובחידוש קשרי הסחר באירופה, בייחוד עם גרמניה. ואולם, בימי הרפובליקה של ויימר לא הצליחו הבריטים להתגבר על עמדתם של הצרפתים, שהיו כמובן, בגלל החששות המוצדקים לבטחונם, הרבה יותר עויינים את גרמניה ומעוניינים להגביל את יכולתה להתאושש כלכלית וצבאית. הפ', שהולידה נכונות לשינוי ההסדרים של חוזה השלום, היתה בבריטניה נחלתם של מדינאים מכל המפלגות, והיתה חזקה בקרב השמאל האינטלקטואלי של מפלגת הלייבור, שנטה לדון ביחסי חוץ במונחים של מוסר מדיני, והדגיש בין העוולות שנעשו לגרמניה גם את הכללת הגרמנים הסודטים במדינת צ'כוסלובקיה החדשה נגד רצונם, ונגד זכותם להגדרה עצמית.

מדינאים בריטים נטו לראות בעליית הנאצים לשלטון תוצאה של המדיניות השגויה ביחס לגרמניה, ולמרות שלא ראו את השלטון הנאצי כחיובי, לא השתנתה אפוא המגמה למדיניות

פ', אלא, להיפך, ככול שגדלה הסכנה מהתחזקות הגרמנים, כך גברה הנטייה בבריטניה להשיג בדרך של הסכמים עם גרמניה רגיעה בזירה בין-לאומית. בממשלת בריטניה עלו יוזמות שונות לפיוס כלכלי של גרמניה, לתת לה מושבות באפריקה, להסכמי סחר ואף להסכמים צבאיים. ואולם, גרמניה נקטה מדיניות של קביעת עובדות מוגמרות שיש בהן משום שינוי הסדרי חוזה השלום, כגון ביטול ההגבלות הצבאיות, הכנסת צבא לאיזור הריינוס המפורז ועוד, ולא איפשרה אפוא לבריטניה לקבל תמורה פוליטית בצורת רגיעה בין-לאומית. עד 1937 נקטה אפוא בריטניה מדיניות של פ' פסיווית, כלומר, השלמה בדיעבד עם מעשים חד-צדדיים של היטלר. צ'מברלין, שעלה לשלטון במאי 1937, שינה את הקו בכך שיזם מדיניות של פ' פעילה, במגמה להעלות במשא-ומתן עם הגרמנים את השינויים הרצויים לגרמניה והדרושים להסרת האיום וחוסר הביטחון שעוררה גרמניה באירופה. צ'מברלין הביא לידיעת הגרמנים את מגמתו לרוויזיה, בהדגישו כתנאי עיקרי שלא ייעשה שום שינוי בן-לאומי בצורה אלימה. בכל זאת, כאשר סיפח היטלר את אוסטריה במרס 1938 בניגוד להסכם השלום, הסתפק המערב במחאה. כאשר התברר שהיעד הבא של היטלר הוא צ'כוסלובקיה, נקט צ'מברלין סדרת פעולות במגמה למנוע התקפה מצד גרמניה על צ'כוסלובקיה, העלולה לגרור למלחמה גם את צרפת ואת ברית-המועצות, שהיו חתומות על בריתות עם צ'כוסלובקיה, דבר הכרוך בסיכון שגם בריטניה תיאלץ להתערב. צ'מברלין ביקש למנוע את המלחמה על-ידי שיתוף-פעולה עם גרמניה, כדי שתייצבנה יחדיו את המערכת הבין-לאומית. האמצעי להשגת שיתוף-הפעולה היה להביא לידי כך שצ'כוסלובקיה תוותר ויתורים מרחיקי לכת לגרמנים הסודטים ובכך תמנע את הצורך בפעולה מצד גרמניה. דרישות בריטניה וצרפת מצ'כוסלובקיה החריפו את היחסים בין הצ'כים לגרמנים, עד שבאמצע ספטמבר 1938 נראה היה שסכנת מלחמה אמיתית מרחפת על אירופה. צ'מברלין יצא לגרמניה לפגישה אישית עם היטלר. לפני התחלת השיחות החליטה ממשלת בריטניה שעל צ'כוסלובקיה לתת אוטונומיה לגרמנים שבקרבה, אף בפגישה האישית הסכימו היטלר וצ'מברלין מיד על סיפוח שטחים מצ'כוסלובקיה לגרמניה, ולאחר שבועיים של משא-ומתן נחתם הסכם מינכן.

באותה שעה נחשבו בבריטניה הנסיונות לפייס את גרמניה על-ידי ביתורה של מדינה עצמאית לא למעשה נבלה או בוגדנות, אלא לצעד נועז להצלת אירופה ממלחמה על-ידי מעשה שיש בו משום עשיית צדק, כלומר, מתן הגדרה עצמית לגרמנים הסודטים ה'חוזרים למולדתם' גרמניה. ואולם, כבר בעת המשא-ומתן, כאשר הוסיף היטלר דרישות נוספות על דרישותיו הקודמות שכבר הוסכם עליהן, וכמובן שאחרי הסכם מינכן, כאשר חלף פחד המלחמה, התגברו בחוגים שונים בבריטניה ספיקות לגבי מוסריותו של מעשה הפ' הזה ואף לגבי תועלתו. השר אלפרד דאף קופר התפטר מן הממשלה, וצ'רצ'יל השמיע בפרלמנט ביקורת נוקבת על האווילות והסכנה שבהסכם מינכן. בפרלמנט ובעיתונות ביקרו את ההסכם

ככניעה מבישה שתעודד את היטלר לעוד מעשי תוקפנות. ואולם, הממשלה המשיכה את מדיניות הפ' וקיוותה לרגיעה בין-לאומית על-ידי כך שיעודדו את גרמניה להשתלטות כלכלית מוסכמת על דרום מזרח אירופה. במרס 1939, כאשר הפר היטלר את הבטחותיו וכבש את שארית צ'כוסלובקיה, נוכחו הכול שמדיניות הפ' נכשלה לחלוטין, והיא הוכתמה מבחינת המוסר והתבונה גם יחד. צ'מברלין, שנודע לו מדיווחי מודיעין עד כמה לעג לו היטלר, נאלץ להיכנע ללחצים פנימיים ושינה את קו המדיניות: הוא נתן ערבויות לפולין ורומניה, שהיו צפויות להיות הקורבנות הבאים של היטלר. למרות זאת לא נטש את התקווה להציל את השלום במגעים עם אישים בגרמניה. גם אחרי פלישת הגרמנים לפולין, כשלא היתה ברירה אלא לדרוש מגרמניה, באולטימטום, לסגת משטח פולין, וגם כאשר נאלץ להכריז מלחמה על גרמניה, עשה זאת צ'מברלין בלב כבד ומבלי שהיה שלם עם ההכרח להילחם.

הפ' היתה אפוא זמן רב מקובלת על רובם הגדול של הבריטים, והתגלמה יותר מכול באישיותו של צ'מברלין ובמדיניותו.

שני טיעונים מושמעים כדי להמעיט באשמתו האישית של צ'מברלין. האחד מדגיש שבריטניה, כמעצמה עולמית מחוץ ליבשת אירופה, סירבה לקבל התחייבויות במזרח אירופה, שבו לא היו לה אינטרסים, מה גם שהדומיניונים התנגדו למעורבותה באירופה העלולה שוב לגרור אותם למלחמה יקרה ומיותרת מבחינתם. לבריטניה לא היה חיל יבשה, ושיקול מכריע מבחינה צבאית נגד מלחמה היו התחייבויותיה הקיסריות ברחבי העולם, שהיו מעבר ליכולתה הצבאית, בעיקר נוכח קץ הברית בינה ובין יפן והסכנה לקיסרות הבריטית במזרח הרחוק. לפי טיעון זה נבעה הפ' מן האינטרסים במזרח הרחוק, בים התיכון, בארץ-ישראל, בים הצפוני ובאוקיאנוס האטלנטי. בעת משבר כלכלי, חוסר עבודה ופציפיזם, כאשר רק החלה התעשייה להתאושש מן המשבר הגדול, סירבה הממשלה לממן מעבר מקיף של התעשייה לחימוש, או להמר על תמיכת ארצות-הברית בה. גורם פסיכולוגי חזק נגד מלחמה היו ההערכות הצבאיות המוגזמות על יכולת ההרס וההשמדה של חיל האוויר הגרמני.

הסבר שני של הפ' קושר את הלך-הרוח ששרר אז בשינויים כלליים בתרבות הפוליטית בבריטניה בתקופה של נסיגת הקיסרות ועלייתם של כוחות חברתיים חדשים, מהם סוציאליסטים, מהם פציפיסטים ומהם תומכי נלהבים בחבר-הלאומים כתחליף לכל מאבק בין-לאומי. הריאקציה נגד הגאווה הלאומית התוקפנית לפני מלחמת-העולם הראשונה, ונגד האמונה שלבריטניה זכות לשלוט בעולם, עוררו ספיקות וביקורת עצמית, רתיעה מנוקשות יתרה בזירה הבין-לאומית וסובלנות אפילו כלפי משטרים רודניים. האינטלקטואלים של אותם ימים, בעיקר של השמאל, ביקשו להתנער מגישות בריטיות צרות ולהבין את מאווייהם של עמים אחרים ובעיקר הגרמנים.